Anna Haverinen

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:n lausunto vanhusasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2024

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuultavaksi koskien vanhusasiavaltuutetun kertomusta eduskunnalle. Asiantuntijan vuosiloman ja siitä johtuvan erittäin lyhyen valmisteluajan vuoksi lausunnossa keskitytään pääasiassa joihinkin vanhusasiavaltuutetun huomioihin ja suosituksiin koskien hyvinvointialueita, iäkkäiden mahdollisuuksia saada riittäviä ja tarpeenmukaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä palveluiden parantamista.

Vanhusasiavaltuutettu on koonnut raportissaan eduskunnalle paljon oleellisia ja ajankohtaisia, koko ikääntyvää Suomea sekä myös ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluja koskevia huomioita sekä antanut niihin liittyviä korjausehdotuksia ja suosituksia.

Sosiaali- ja terveyspalveluita ja hyvinvointialueita koskevat huomiot, ehdotukset ja suositukset koskevat pääasiassa iäkkäiden riittäviä palveluita ja palvelurakennetta. Iäkkäiden perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta vanhusasiavaltuutettu pitää tärkeänä erityisesti riittävien iäkkäiden tarpeita vastaavien ympärivuorokautisen palveluasumisen lyhyt- ja pitkäaikaisen hoidon paikkojen järjestämistä.

Sosiaalihuoltolain vuoden 2023 voimaan tulleiden uudistusten mukaan iäkkäiden ympärivuorokautisiin tarpeisiin voidaan vastata mm. ns. normaaliasumisen tai yhteisöllisen asumisen kotiin annettavalla vuorokauden ajasta riippumattomalla kotihoidolla tai ympärivuorokautisella palveluasumisella.

Vanhusasiavaltuutettu nostaa raportissaan esille huolen kotihoidon riittävyydestä ja erityisesti kotihoidon työvoimapulan. Vanhuspalveluiden kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa työskentelee laskennallisesti n. 60 000

CC BY

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
www.hyvil.fi
etunimi.sukunimi@hyvil.fi
Y-tunnus: 3324881-1

Välfärdsområdesbolaget Hyvil Ab
www.hyvil.fi
fornamn.efternamn@hyvil.fi
FO-nummer: 3324881-1

työntekijää (THL lokakuu 2023), joista 19 000 kotihoidossa ja 41 000 palveluasumisessa. Hallituksen kehysriihen kirjaus ja kesäkuussa 2024 lausunnolle tuleva hallituksen esitys siitä, että ympärivuorokautisen palveluasumisen vähimmäishenkilöstömitoitus sidotaan 0,6:een vuodesta 2024 eteenpäin, tulee vaikuttamaan osaltaan muiden tehtävien toimenpiteiden lisäksi siihen, että riittävä määrä henkilöstöä pystytään turvaamaan kotihoidossa jatkossa entistä paremmin. Kotihoidon työvoimapulan helpottumiseen vaikuttaa varmasti myös raportissa esille nostetut johtamisen kehittäminen, työoloihin vaikuttaminen sekä eri ammattiryhmien roolien selkeyttäminen. Raportissa suositeltua yhteistyön vahvistamista tukee myös hyvinvointialueiden toimiminen niin sote- kuin pelastuspalvelujenkin järjestäjänä, joka luo kotona asumisen tuen järjestämiselle uusia mahdollisuuksia.

Kotihoitoon liittyen raportissa nostetaan esille myös kotihoidon uusien toimintamuotojen, kuten etäkotihoidon, vaikuttavuuden arviointi ja vaikuttavien toimintatapojen käyttäminen koko maassa. Hyvinvointialueilla erityisen kehittämisen kohteena on ollut nimenomaa kotiin annettavat palvelut ja kotihoito. Ympärivuorokautisen kotihoidon turvaaminen hyvinvointialueilla erilaisissa olosuhteissa edellyttää riittävän ja osaavan henkilöstön lisäksi uusia tapoja toteuttaa kotihoitoa, johon etäteknologia tuo uusia mahdollisuuksia. Sen vaikuttavuuden arviointi sinänsä on kannatettavaa, mutta suurin vaikuttavuus etäkotihoidolla saavutetaan silloin, kun asiakkaan yksilölliset mahdollisuudet käyttää ja hyödyntää etäkotihoitoa on huolellisesti arvioitu ja varmistettu.

Ympärivuorokautisessa palveluasumisessa ei ole kyse pelkästään hoidon ja hoivan turvaavista palveluista, vaan sen järjestäminen edellyttää myös riittävää määrää esteettömiä ja turvallisia asuntoja, jossa palvelua voidaan toteuttaa. Ympärivuorokautisen palveluasumisen järjestämisessä on kyse siten pitkäaikaisesta sitoutumisesta, investointien suunnittelusta ja toteuttamisesta, olipa asumisen toteuttajina sitten hyvinvointialueet tai muut toimijat. Investointeja ei voida tehdä lyhyelle aikajänteelle, ja sen vuoksi usealla hyvinvointialueella on ensin panostettu monipuolisten, kotona asumista tukevien palvelujen toteuttamiseen koko hyvinvointialueen alueella ja vasta sitten arvioidaan pitkäaikaisia investointeja edellyttävien ympärivuorokautisten palveluasumisen palvelun ja asuntojen tarve. Tarpeen ennakoimisen tueksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL toteuttaa parhaillaan Suomen kestävän kasvun ohjelman rahoituksella hanketta, jossa ennakoidaan iäkkäiden yhteisöllisen asumisen tarvetta. Hankkeessa tuotettavaa tietoa hyvinvointialueet voivat hyödyntää myös arvioidessaan ympärivuorokautisen palveluasumisen tarvetta.

Koska asumisen investointien rahoitus liittyy ympärivuorokautisen ja muun palveluasumisen järjestämiseen, on huolestuttavaa, että mm. erityisryhmien ARA-tuettujen investointiavustusten rahoitusta on tarkoitus leikata.

Ympärivuorokautisen palveluasumisen tarpeen huolellinen arviointi on oleellista investointitarpeiden tunnistamisen lisäksi myös siksi, että se on hyvin työvoimaintensiivistä palvelua. Johtuen mm. Suomen väestön ikärakenteen kehityksestä ei ole odotettavissa, että sote-alan henkilöstön saatavuus helpottuisi tulevaisuudessakaan ratkaisevasti, vaikka esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön Hyvän työn ohjelman tavoitteita saavutettaisiin. Ympärivuorokautisen palveluasumisen henkilöstösitovuuden vuoksikin on tärkeää, että sen tarve on huolellisesti arvioitu ja sitä saavat asiakkaat hyötyvät juuri kyseisestä palvelusta.

Vanhusasiavaltuutetun raportissa suosittelema ympärivuorokautisten palvelupaikkojen monipuolistaminen myös mm. erilaiseksi kriisi-, ym. lyhytaikaishoidon paikoiksi esimerkiksi hoitoketjujen sujuvuuden turvaamiseksi on kannatettavaa ja sitä hyvinvointialueet parhaillaan tekevät. Suunnitelmien mukaan myös erilaiset arviointi- ja kuntoutuspaikat lyhytaikaishoidon yksiköissä ovat lisääntymässä.

Raportissa ehdotettu seuranta liittyen ympärivuorokautisen palveluasumisen henkilöstömitoituksen noston vaikutuksiin iäkkäiden saaman hoidon laatuun vuosina 2023–2027 on kannatettavaa. Myös Hyvil on useissa lausunnoissaan tuonut esille arviointitiedon hyödyntämisen tärkeyttä iäkkäiden palveluiden laadun arvioinnissa, johon mm. nykyisin lakisääteinen RAI-arviointijärjestelmä antaa monipuolista tietoa. Arvioinnin keräämisessä tulee kuitenkin pidättäytyä hyvinvointialuille lähetettävien erilliskyselyjen toteuttamisesta, vaan arviointia tulee tehdä osana mm. vanhuspalvelujen seurantaa, joka on THL:n lakisääteinen tehtävä.

Sosiaalihuoltolain mukaisesti järjestettävä kuntouttava päivätoiminta on yksi iäkkäiden henkilöiden kotona asumista tukevista palveluista. Hyvinvointialueet ovat tehneet alueillaan selvityksiä päivätoiminnan järjestämis- ja toteuttamistavoista ja niiden toteuttamisessa on paljastunut suuri kirjavuus. Osin päivätoimintaa on järjestetty sosiaalihuoltolain mukaisesti siten, että asiakkaan tarve on arvioitu ja palvelusta on tehty päätös, kuljetus järjestetty ja asiakkaalle on määritelty asiakasmaksu. Osin palvelua on toteutettu erilaisina ryhmätoimintoina, joihin asiakkaat ovat voineet itse hakeutua, osallistua jopa anonyymisti ja toiminta on ollut maksutonta. Parhaillaan hyvinvointialueet yhdenmukaistavat asukkaiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi myös päivätoiminnan palveluitaan. Haasteena on se, että päivätoimintapalveluista ei ole riittävästi käytettävissä sellaista vaikuttavuustietoa, jota palvelun kehittämisessä voitaisiin hyödyntää. Erilainen ikäihmisten ryhmämuotoinen toiminta on varmasti merkityksellistä monelle ikäihmiselle, mutta hyvinvointialueilla on tärkeätä olla selkeä käsitys siitä, minkälainen toiminta tukee parhaiten alueen asukkaiden hyvinvointia ja toimintakykyisyyttä ja kotona pärjäämistä sekä vastaa parhaiten heidän tarpeitaan.

Kaikki päivätoiminta tämän selvittelyn jälkeen ei varmastikaan ole hyvinvointialueen toteutettavaa. Myös kunnilla, seurakunnilla sekä erilaisilla kolmannen sektorin toimijoilla on jatkossakin roolia erimuotoisessa iäkkäille toteutettavissa ryhmätoiminnoissa.

Gerontologisen sosiaalityön osaamisen tarve on nostettu yhdeksi asiaksi vanhusasiavaltuutetun raportissa. Tämä asia on tunnistettu myös mm. hyvinvointialueiden, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:n ja Sosiaali- ja terveysministeriön yhteisessä ikääntyvien palveluiden johdon yhteistyöverkostossa, jossa on kartoitettu alueiden kiinnostusta gerontologisen sosiaalityön osaamisen vahvistamiseen.

Raportissa on nostettu esille iäkkäiden henkilöiden neuvonnan ja ohjauksen saatavuus, joka onkin ollut aikaisemmin kuntien ja nykyään hyvinvointialuiden yksi tärkeä kehittämisen alue. On todettu, että hyvällä iäkkäiden ohjauksella ja neuvonnalla löydetään mahdollisten palvelutarpeiden lisäksi ratkaisuja erilaisiin arjen pulmiin ilman, että ratkaisu olisi sosiaali- tai terveyspalvelut. Neuvontaa ja ohjausta kehitettiin monipuolisesti myös vuosina 2016-2018 Sipilän hallituksen I&O (Ikäihmisten kotihoidon kehittäminen ja kaiken ikäisten omaishoidon vahvistaminen) -kärkihankkeessa. Kehittämistyötä tehtiin silloin jo usealla alueella lähes tai täysi maakunnallisena, ja näitä hyviä toimintamalleja on otettu käyttöön ja edelleen kehitetään myös hyvinvointialueiden tekemää neuvontaa ja asiakasohjausta kehitettäessä.

Vanhusasiavaltuutetun suositus hallitusohjelmassa mainitun itsemääräämisoikeuslain valmistelun välittömästä jatkamisesta on erittäin perusteltua ja kannatettavaa.

Raportissaan vanhusasiavaltuutettu tuo esille myös ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveydenedistämistoimien valtakunnalliset avustukset. Rahoitusta tuleekin suunnata nimenomaa alueilla yhteisesti ja monitoimijaisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi ja niitä tukevien vaikuttaviksi arvioitujen toimintamallien levittämiseen. Myös muistisairauksien riskien vähentämiseen ja aivoterveyden edistämiseen suunnattavilla voimavaroilla esim. valtakunnallisissa kehittämisohjelmissa voidaan pitkällä tähtäimellä vaikuttaa muistisairauksien ilmenemiseen. Hyvinvointialueet ovat edistäneet yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa Finger-toimintamallin käyttöönottoa.

Hyvinvointialueet ovat toiminnassa nyt toista vuotta. Henkilöstön saatavuusongelmat sekä rahoituksen haasteet eivät ole tehneet historiallisen muutoksen toteuttamista helpoksi. Vanhusasiavaltuutettu tuo raportissaan useissa ratkaisumalleissaan esille rahoituksen riittävyyden ja turvaamisen. Hyvinvointialueen järjestämät palvelut on rahoitettu pääosin valtion budjettivaroin. Rahoitus ei välttämättä riitä siihen, että palveluja on mahdollista järjestää riittävästi asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Hyvinvointialueet ovat tehneet alijäämää vuonna 2023 noin 1,35 miljardia euroa ja

vuodelle 2024 rahoitusnäkymät ovat pääsääntöisesti yhtä heikot kuin edellisenkin vuoden aikana. Hyvinvointialueiden rahoitus on riittämätön hyvinvointialueiden palvelutuotannon kustannuksiin ja kustannusten kasvupaineisiin nähden. Rahoitusmalliin sisältyvä jälkikäteistarkistus korjaa rahoituksen tason siirtyneen toiminnan kustannustasoa vastaavaksi vasta vuonna 2025.

Rahoituksen riittävyyden lisäksi hyvinvointialueita haastaa niiden toimialoja koskeva uusiutuva, usein uusia velvoitteita sisältävä ja tempoilevakin lainsäädäntö, jonka toimeenpano vaatii usein mm. palvelu- ja toimintaprosessien uudelleenjärjestämistä, henkilöstön koulutusta ja asiakkaiden informointia. Nyt olisikin tärkeää antaa hyvinvointialueille rauha keskittyä oman alueensa ikääntyvien ja muiden asukkaiden sote- ja pela-palvelujen kehittämiseen ja toteuttamiseen, ja pidättäytyä täysin uusien sotepalveluja koskevien lakien ja velvoitteiden säätämisestä (esim. raportissa esitetyn iäkkäiden päivätoiminnan lakisääteisyys). Palvelut, resurssit ja toimintaa ohjaava lainsäädäntö on pidettävä tasapainossa, jotta hyvinvointialueet onnistuvat tehtävässään.

Kuten vanhusasiamiehen monipuolisesta ja arvokkaasta raportista tulee esille, ikääntyvä Suomi tarvitsee kaikkien toimijoiden ja hallinnon alojen sitoutumista ja yhteistyötä ratkaisujen löytämiseen. Iäkkäät ihmiset itse tulee olla mukana sekä yhteiskunnan että palvelujen ja toiminnan kehittämisessä sekä erityisesti heikommassa asemassa olevien äänen kuuluminen tulee turvata paremmin kuin nykyään.

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

Anna Haverinen
erityisasiantuntija